BIBLIOTECA ITALIANA

Publicată sub patronajul
INSTITUTULUI ITALIAN PENTRU STUDII FILOZOFICE

Colecție bilingvă coordonată
de

SMARANDA BRATU ELIAN

NUCCIO ORDINE

FRANCESCO PETRARCA

CANZONIERE

FRANCESCO PETRARCA

CANȚONIERUL

Traducere din italiană de
ETA BOERIU

Prefață de
MARCO SANTAGATA

Ediție îngrijită, cronologie şi note de
CORINA ANTON

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Vlad Russo
Coperta colecţiei: Ioana Dragomirescu-Mardare
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Florina Vasiliu, Dan Dulgheru

Tipărit la Fedprint

Franceso Petrarca
Canzoniere

© HUMANITAS, 2011, pentru prezenta versiune românească

ISBN 978-973-50-3380-4
Descrierea CIP este disponibilă
la Biblioteca Naţională a României.

EDITURA HUMANITAS
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 021 311 23 30 / 0372 189 509

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI ŞI A TRADUCERII

Apariția prezentei cărți constituie fără îndoială un eveniment din cel puțin două motive. Primul este că autorul său, Francesco Petrarca, este unul dintre cei mai importanți poeți din toate timpurile, a cărui producție lirică în limba italiană a schimbat radical cursul literaturii europene. Astăzi, cititorul român are acces la faimosul său *Canțonier* direct în limba în care acesta a fost scris mulțumită colecției bilingve „Biblioteca italiana".

Al doilea motiv este că originalul este flancat de excepționala traducere a Etei Boeriu, pe care colecția italiană, consecventă planului de publicare a unor traduceri noi din clasici, ca şi de republicare a unor tălmăciri mai vechi, dar nicidecum învechite, o readuce în atenția publicului. Este vorba despre o traducere dintre cele mai fericite ale operei poetului italian, despre o realizare cu totul remarcabilă; îngrijitorul acestei ediții, ajuns prin forța lucrurilor la un înalt nivel de intimitate atât cu originalul, cât şi cu transpunerea sa în română, nu poate decât să dea mărturie în acest sens.

Meritul Etei Boeriu este cu atât mai mare, cu cât Petrarca a cultivat poezia cu formă fixă, atât de percutantă şi de eficientă în plan retoric, dar şi de pretențioasă. *Canțonierul* său cuprinde 317 sonete, 29 de canțone, 7 balade, 9 sextine şi 4 madrigale, fiecare dintre aceste forme lirice avându-şi propria tradiție şi propriile exigențe. Sonetul este alcătuit din două catrene şi două terține. Canțona cuprinde între cinci şi şapte strofe şi o scurtă strofă terminală. Sextina este alcătuită

din şase strofe fiecare de şase versuri, plus o terţină de încheiere; în fiecare din strofele sale se repetă cuvintele finale ale celor şase versuri ce alcătuiesc prima strofă, pe care le regăsim şi în mijlocul şi la sfârşitul terţinei cu care se încheie poezia. Madrigalul este compus dintr-un număr de două până la cinci terţine, fiind încheiat în general de un distih. Balada este alcătuită dintr-un refren şi una sau mai multe strofe al căror ultim vers reia rima ultimului vers al refrenului. Toate aceste compoziţii au o schemă a rimei variabilă. Metrul *Canţonierului* este endecasilabul, iar în canţone şi balade apar şi septenari. Predomină net sonetul, în timp ce balada, mai puţin preţuită de Petrarca datorită ascendenţelor sale populare, este cultivată extrem de puţin.

În cadrul acestor forme fixe, Petrarca a creat o limbă a poeziei care avea să rămână vreme de secole un punct de referinţă atât în Italia, cât şi în afara graniţelor ei. În creaţia sa el urmăreşte un ideal clasic de echilibru şi armonie, situându-se pe calea de mijloc a evitării tonurilor realiste, grosolane sau vulgare, dar şi a culmilor sublimului. Nu deosebit de bogată din punct de vedere lexical, limba sa este însă aleasă, pură, elegantă, fără tonuri colocviale şi populare, aşadar puţin legată de un timp şi de un mediu geografic şi cultural anume, deschisă spre universalitate şi anistorică. *Canţonierul* repetă puţine imagini şi metafore esenţiale, întotdeauna aceleaşi, armonizând tensiunile psihologice într-un limbaj uniform şi cristalin. Stilemele poeziei lui Petrarca sunt perechile alcătuite din două sau trei elemente (adjective, substantive, adverbe etc.) aflate în relaţie de sinonimie sau antiteză, anaforele, enumerările, paralelismele, chiasmul. Şi, cu importanţă centrală, jocurile de cuvinte prilejuite de numele Laurei, care în italiană apare cel mai adesea cu forma „*l'aura*", Petrarca introducând astfel în text numele celei îndrăgite chiar şi acolo unde ea nu este amintită explicit.

Traducerea Etei Boeriu aspiră să transpună în română, cu o cât mai mare fidelitate față de original, toate aceste caracteristici ale poeziei lui Petrarca. Confruntarea originalului cu tălmăcirea dovedeşte o profundă înțelegere din partea traducătoarei a operei lui Petrarca, a conceptelor cu care acesta operează şi a limbii sale, înțelegere concretizată într-o traducere realizată cu supleţea şi sensibilitatea de care este capabil numai un poet, dar şi cu acurateţea şi acribia care caracterizează un italienist. Iar Eta Boeriu, după cum ştim, a fost ambele.

Încă de la primele, sonete cititorul român al *Canțonierului* se va convinge cu uşurință de calitatea traducerii Etei Boeriu. Cu toate acestea, prin alăturarea textului italian şi a celui românesc în acelaşi volum au devenit vizibile inevitabilele îndepărtări mai mici sau mai mari de la textul italian, inerente oricărei traduceri. Existau şi cazuri de schimbări de sens, extrem de puține în raport cu volumul traducerii, dar prea evidente şi frapante pentru a fi trecute cu vederea în condițiile în care originalul însoţeşte traducerea. Toate acestea trebuiau remediate în vederea reeditării. Însă aici se punea întrebarea: are îngrijitorul ediției dreptul (inclusiv moral) de a interveni într-o traducere de versuri deja consacrată, mai ales în condițiile în care traducătorul nu mai putea fi consultat? În cele din urmă, am optat pentru o soluție, sper, satisfăcătoare atât din punct de vedere al respectului față de original, cât şi față de memoria unui traducător de talia Etei Boeriu. Acolo unde există omisiuni sau perifraze care schimbă întru câtva sensul din original, pentru edificarea cititorului am semnalat în note traducerea literală a originalului fără a modifica traducerea. Şi numai în puține cazuri, în care existau schimbări de sens ce-ar fi deviat înţelesul poeziei în ansamblu, am considerat necesar să modific traducerea, alterând-o cât mai puțin cu putință. Pentru rigoare şi din respect față de traducătoare şi de calitățile tălmăcirii de față, anexez acestei *Note*

o listă care conține traducerea inițială, din 1974, şi modificarea realizată pentru publicarea prezentei ediții.

Textul italian este reprodus din volumul Francesco Petrarca, *Canzoniere*, introduzione di Roberto Antonelli, testo critico e saggio di Gianfranco Contini, note al testo di Daniele Ponchiroli, Einaudi, Torino, 1992. Tălmăcirea în română este preluată din *Canțonierul lui messer Francesco Petrarca,* traducere, note şi tabel cronologic de Eta Boeriu, Editura Dacia, Cluj, 1974.

Ca şi în cazul tuturor titlurilor publicate în „Biblioteca italiana", textul este precedat de o cronologie alcătuită în lumina celor mai recente cercetări cu privire la personalitatea şi opera lui Petrarca, pentru ca cititorul să poată încadra atât autorul în epoca sa, cât şi *Canțonierul* în creația acestuia. Traducerea în română este însoțită de note menite să clarifice trimiterile la personaje şi situații istorice, dar şi teme şi motive ale *Canțonierului.* Pentru realizarea acestora m-am folosit, în afară de sus-menționata ediție îngrijită de Contini, şi de volumele Francesco Petrarca, *Canzoniere*, introduzione e note di Piero Cudini, Garzanti, Milano, 1986; Francesco Petrarca, *Rime e Trionfi*, a cura di Ferdinando Neri, con una nota biografica e bibliografica di Enrico Carrara, seconda edizione riveduta a cura di Ettore Bonora, UTET, Torino, 1983; Francesco Petrarca, *Canzoniere*, a cura di Ugo Dotti, edizione aggiornata in occasione del VII centenario della nascita di Francesco Petrarca, Donzelli editore, Roma, 2004, 2 vol.

Spre deosebire de operele literare, care rămân veşnic tinere, traducerile se uzează în timp şi se cer înlocuite. Nu este cu siguranță cazul de față. Sper ca volumul publicat acum de Editura Humanitas să fie totodată o celebrare a operei inegalabile a lui Petrarca, precum şi a talentului şi meritelor Etei Boeriu, a cărei traducere, apărută acum aproape patruzeci de ani, nu şi-a pierdut câtuşi de puțin prospețimea.

CORINA ANTON

CANZONIERE
CANȚONIERUL

PRIMA PARTE

I

Voi ch'ascoltate in rime sparse il suono
di quei sospiri ond'io nudriva 'l core
in sul mio primo giovenile errore
quand'era in parte altr'uom da quel ch'i' sono,
del vario stile in ch'io piango et ragiono
fra le vane speranze e 'l van dolore,
ove sia chi per prova intenda amore,
spero trovar pietà, nonché perdono.
Ma ben veggio or sí come al popol tutto
favola fui gran tempo, onde sovente
di me medesmo meco mi vergogno;
et del mio vaneggiar vergogna è 'l frutto,
e 'l pentersi, e 'l conoscer chiaramente
che quanto piace al mondo è breve sogno.

II

Per fare una leggiadra sua vendetta,
et punire in un dí ben mille offese,
celatamente Amor l'arco riprese,
come huom ch'a nocer luogo et tempo aspetta.
Era la mia virtute al cor ristretta
per far ivi et negli occhi sue difese,
quando 'l colpo mortal là giú discese
ove solea spuntarsi ogni saetta.
Però, turbata nel primiero assalto,
non ebbe tanto né vigor né spazio
che potesse al bisogno prender l'arme,

PARTEA ÎNTÂI

I

Voi[1] ce-ascultați în versuri[2] tânguirea
suspinelor ce mă hrăneau amare
când anii tineri mă-nşelau[3] şi-mi pare
că-n parte-altminteri îmi vorbea simțirea,
pentru-al meu vers[4] în care-mi spun mâhnirea
cu lacrimi şi credințe-amăgitoare,
nădejde trag de milă şi iertare,
de-ați cunoscut şi voi cândva iubirea.
Ci azi pricep că lumii nu o dată
i-am fost prilej de râs şi de ocară
şi mi-e ruşine; vise, amăgire,
căință mi-au rodit şi drept răsplată
ruşine-aleg şi-ncredințarea-amară
că tot ce lumii place-i nălucire.

II

Dorind cu dinadins să se răzbune
şi mii de înfruntări să pedepsească,
luă arcu-Amor pe-ascuns, ca să lovească
cum cel ce vrea din pândă-a te răpune.
Puterii-atunci în piept să mi se-adune
îi poruncii, şi-n ochi, ca să-l oprească;
da'-n inimă a fost să nimerească,
un' se frângeau săgețile-i nebune[5].
Ci tulburată cum era de luptă,
nici timp n-avu de-ajuns şi nici vigoare
s-apuce arma-n mâini şi să se bată

overo al poggio faticoso et alto
ritrarmi accortamente da lo strazio
del quale oggi vorrebbe, et non pò, aitarme.

III

Era il giorno ch'al sol si scoloraro
per la pietà del suo factore i rai,
quando i' fui preso, et non me ne guardai,
ché i be' vostr'occhi, donna, mi legaro.
Tempo non mi parea da far riparo
contra colpi d'Amor: però m'andai
secur, senza sospetto; onde i miei guai
nel commune dolor s'incominciaro.
Trovommi Amor del tutto disarmato
et aperta la via per gli occhi al core,
che di lagrime son fatti uscio et varco:
però al mio parer non li fu honore
ferir me de saetta in quello stato,
a voi armata non mostrar pur l'arco.

IV

Que' ch'infinita providentia et arte
mostrò nel suo mirabil magistero,
che crïò questo et quell'altro hemispero,
et mansüeto piú Giove che Marte,
vegnendo in terra a 'lluminar le carte
ch'avean molt'anni già celato il vero,
tolse Giovanni da la rete et Piero,
et nel regno del ciel fece lor parte.
Di sé nascendo a Roma non fe' gratia,
a Giudea sí, tanto sovr'ogni stato
humiltate exaltar sempre gli piacque;
ed or di picciol borgo un sol n'à dato,
tal che natura e 'l luogo si ringratia
onde sí bella donna al mondo nacque.

ori sus pe culmea-naltă şi abruptă[6]
să mă ferească de-acel chin, de care
azi m-ar scăpa, dar nu e chip să poată.

III

Lumina blândă-a soarelui, cernită
de mila lui Cristos[7], plângea-n ţărână,
în ziua[8] când de ochii tăi, stăpână,
legat am fost, nebănuind ispită.
Nu socoteam că-i vremea potrivită
Iubirii să-i ţii piept şi să pui frână
simţirilor[9]; de aceea mână-n mână
cu-a lumii jale[10], jalea-mi fu sortită.
Nici scut n-aveam s-o-nfrunt şi nici tărie;
îşi făuri Iubirea trecătoare
prin ochii mei ce-s vad durerii toate.
Dar n-a fost drept săgeata să-şi măsoare
cu pieptu-mi fără platoşe, iar ţie
nici arcu-întins măcar să nu-ţi arate.

IV

Cel ce vădi în zămislire foarte
şi multă, măiestrită prevedere,
pământul făurind din hemisfere,
pe Jupiter mai blând decât pe Marte[11],
când pogorî la noi ca sfânta carte
prin grai s-o limpezească de mistere[12],
pe Petru şi pe Ioan îi luă-n putere[13]
ca-n cer de ceruri să le facă parte.
Născându-se, nu Romei preamărire
i-aduse, ci Iudeii, căci pecete
îi este umilinţa; şi-o mândreţe
de soare[14] unui biet cătun îi dete[15],
drept care proslăvim meleag şi fire
ce-au zămislit atâta frumuseţe.

V

Quando io movo i sospiri a chiamar voi,
e 'l nome che nel cor mi scrisse Amore,
LAUdando s'incomincia udir di fore
il suon de' primi dolci accenti suoi.
Vostro stato REal, che 'ncontro poi,
raddoppia a l'alta impresa il mio valore;
ma: TAci, grida il fin, ché farle honore
è d'altri homeri soma che da' tuoi.
Cosí LAUdare et REverire insegna
la voce stessa, pur ch'altri vi chiami,
o d'ogni reverenza et d'onor degna:
se non che forse Apollo si disdegna
ch'a parlar de' suoi sempre verdi rami
lingua mortal presumptüosa vegna.

VI

Sí travïato è 'l folle mi' desio
a seguitar costei che 'n fuga è volta,
et de' lacci d'Amor leggiera et sciolta
vola dinanzi al lento correr mio,
che quanto richiamando piú l'envio
per la secura strada, men m'ascolta:
né mi vale spronarlo, o dargli volta,
ch'Amor per sua natura il fa restio.
Et poi che 'l fren per forza a sé raccoglie,
i' mi rimango in signoria di lui,
che mal mio grado a morte mi trasporta:
sol per venir al lauro onde si coglie
acerbo frutto, che le piaghe altrui
gustando afflige piú che non conforta.

VII

La gola e 'l somno et l'otïose piume
ànno del mondo ogni vertú sbandita,
ond'è dal corso suo quasi smarrita
nostra natura vinta dal costume;

V

De câte ori suspinul meu te cheamă
pe numele ce-n piept mi-a-nscris Iubirea,
cu LAUde[16] i-ascult dintâi rostirea,
în şoapte moi şi dulci fără de seamă.
REgină aud apoi şi nu mi-e teamă
să-mi întețesc, cântându-te, cinstirea,
dar TAci, strigă sfârşitul[17], căci slăvirea
nu-i pe puterea ta ce se destramă[18].
Numele tău el însuşi, dar, ne-nvață
cu LAUde şi cu REspect a-l spune
când ni te-arăți, mărită doamnă,-n față.
Dar poate Apollo-n vrerea-i îndrăzneață
nu-ngăduie ca frunza lui[19] pe strune
s-o proslăvească o limbă prea semeață.

VI

Nebun mi-e dorul şi pornind săgeată
se-avântă-astfel pe urma ei uşoară
ce dezlegată de Iubire zboară
lăsând în urmă goana mea înceată,
încât zadarnic calea-adevărată
i-arăt, el nu m-ascultă; mi-e povară
să-l țin în frâu ori să-l îndemn din scară;
Amor îl vrea-ndărătnic şi-l îmbată.
Iar când ajunge frâu-n dinți s-apuce,
rob îi rămân şi-n voia lui deplină
mă las târât spre moarte. În prigoană
spre laurul[20] cu fructe verzi[21] mă duce,
cu fructe ce gustate nu te-alină,
ci dimpotrivă, scurmă vechea rană.

VII

Huzuru-n puf şi multa lăcomie
au alungat din lume-orice virtute,
iar firea noastră pe cărări pierdute
se lasă-mpinsă de netrebnicie;

CUPRINS

Prefață
de Marco Santagata 7
Cronologie 26
Notă asupra ediției și traducerii 47
Anexă: Modificări aduse traducerii Etei Boeriu 51

CANZONIERE / CANȚONIERUL 57

Prima parte 58
Partea întâi 59

Seconda parte 388
Partea a doua 389

Note 529